

STUDIE OM EEN DUURZAMER, INCLUSIEVER EN VEERKRACHTIGE BELGIË OP TE BOUWEN NA DE COVID-19 CRISIS

OKTOBER 2020

ULB UNIVERSITÉ
LIBRE
DE BRUXELLES

pwc | Belgium

Context

De studie werd besteld door het Federaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling (FIDO), dat toen onder de bevoegdheid van federaal minister van Energie, Leefmilieu en Duurzame Ontwikkeling Marie-Christine Marghem was geplaatst, via een overheidsopdracht gelanceerd op 18 mei 2020. Dit verslag gaat over de keuzes die de overheden kunnen maken in de context van COVID-19 om België op weg te zetten naar de verwezenlijking van de 17 duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs), die een oproep tot actie zijn voor alle landen om de welvaart te bevorderen en tegelijkertijd de planeet te beschermen. Het consortium is in juli 2020 begonnen met zijn werkzaamheden en heeft deze begin oktober afgerond.

Droegen bij aan de studie

Deze studie werd gecoördineerd door Marek Hudon (ULB) en Emmanuel Mossay (EcoRes).

Ze was gebaseerd op verschillende bijdragen:

- Uitwisselingen tussen en met actoren op het terrein die getuigen over de eerste maanden van de crisis; het verslag van de uitwisselingen tussen en met de actoren op het terrein werd geschreven door VZW Confluences (Laure Malchair, Lize Nevens en Louise Stokart).
- Een inventaris van de sociaaleconomische maatregelen die werden genomen als antwoord op de crisis en in het Belgisch Staatsblad werden gepubliceerd, werd opgesteld door François Declercq, onder supervisie van Marek Hudon (ULB). Het PWC-team zorgde voor de analyse van deze inventaris in het

licht van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs)'.
licht van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs)'.

- Een internationale benchmark met een beschrijving van de maatregelen van Duitsland, Frankrijk en Nederland die België zouden kunnen inspireren, werd gerealiseerd door het PWC-team.
- Verschillende experts leverden een bijdrage aan de kritische inventaris van deze maatregelen en aan thematische aanbevelingen:
 - Voor het sociologisch gedeelte: Dirk Jacobs (ULB, coördinator), Dimokritos Kavadias (VUB), Andrea Rea (ULB).
 - Voor het economisch gedeelte: Sandrine Meyer (ULB), Ela Callorda Fossi (ULB), René-Pascal Poismans (PWC, coördinator), François Tamigneaux (PWC) en Sébastien Yasse (PWC).
 - Voor de dimensie sociaal recht: Quentin Detienne (ULG).
 - Voor de fiscale dimensie: Edoardo Traversa (UCL).
 - Voor de dimensie duurzame ontwikkeling: Bernard Mazijn (UGENT), aangevuld door Julie Decaux en Mathieu Depoorter (ECORES).
 - Voor de dimensies armoede, bestuur en kader van de Europese Unie: Olivier de Schutter (UCL).
- Een systemische analyse van de COVID-19-crisis werd opgesteld door Emmanuel Mossay (EcoRes).

Dit document, met de centrale aanbevelingen van de studie, werd gecoördineerd door Marek Hudon (ULB).

1. Algemene inleiding

De covid-19-crisis heeft ons land al sinds maart 2020 stevig in zijn greep. De federale overheid zag zich hierdoor verplicht om een hele reeks maatregelen - vooral op socio-economisch vlak – door te voeren.

De belangrijkste twee doelstellingen die ze hiermee nastreefde, kunnen als volgt worden samengevat: (a) stabilisatie en bescherming van de werkgelegenheid en (b) bescherming van het economische weefsel van het land (*bv.*: invoering van een tijdelijk moratorium op faillissementen en financiële compensatiemaatregelen voor ondernemingen die de deuren tijdelijk moesten sluiten).

Daarnaast werd aan de administratieve overheidsdiensten een bijzondere flexibiliteit gevraagd op het vlak van de verwerking van de procedures of de betalingen (*bv.*: uitstel van betalingen).

Naast het traditionele vangnet van de staat werden een hele reeks specifieke interventies ingevoerd die tot doel hadden om enerzijds te voorkomen dat de limieten van het gezondheidssysteem zouden worden overschreden en om de veerkracht en de doeltreffendheid ervan te verbeteren. Anderzijds werd aan de ondernemingen - en dan in het bijzonder de kmo's - financieel respijt gegeven in de vorm van financiële injecties en fiscale stimulansen. Op het vlak van de armoedebestrijding boden bepaalde maatregelen bijkomende ondersteuning – sommige hiervan uitsluitend voor personen in precaire situaties (*bv.*: vlottere toegang tot voedselhulp), terwijl uitzonderlijke maatregelen moesten toelaten om bepaalde beslissingen die in tijden van lockdown moeilijk konden worden uitgevoerd, uit te stellen (*bv.*: opschorting van gedwongen tenuitvoerleggingen), zonder dat daarbij het probleem op langere termijn werd opgelost (*cf.* geleidelijke herneming van die maatregelen op het einde van de lockdownperiode).

We komen hier niet specifiek terug op de lijst van de maatregelen die de regering Wilmès of het Federale Parlement hebben getroffen (die worden op een gedetailleerde manier opgesomd in een van de voorbereidende documenten), maar behandelen hier de transversale essentiële aanbevelingen en conclusies op basis van de thematische analyse van die maatregelen (u kunt hiervoor alle voorbereidende documenten per thema raadplegen). Dit verslag zal daarom in eerste instantie *megatrends (punt 2)* en de noodzaak van een meer rechtvaardige transitie (*punt 3*) behandelen. Hierna vindt u dan ook een analyse van de vragen in verband met de veerkracht van de economie ten dienste van essentiële functies en duurzame ontwikkeling (*punt 4*), governance om toekomstige crisissen te anticiperen en de aanpassing ervan te beheren (*punt 5*) en de ondersteuning bovenop de economische hulp voor de meest kwetsbaren en de verkleining van de ongelijkheden tijdens toekomstige crisissen (*punt 6*)¹.

¹ Andere analyses van de herstelplannen en de herintreding van werknemers op de arbeidsmarkt werden intussen al gerealiseerd of worden nog uitgewerkt. We wijzen in dat verband in het bijzonder naar de recente werken van de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid over 'COVID-19 en duurzame transitie: De weg naar een rechtvaardig, duurzaam en veerkrachtig herstelbeleid' en 'Advies over het herstelbeleid van de federale regering', dat in juli 2020 door de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) werd goedgekeurd.

2. Megatrends

Deze crisis is zonder precedent, maar zal zeker niet de laatste zijn. De komende jaren zullen we heel waarschijnlijk meerdere schokken meemaken die het gevolg zijn van de verstoring van de evenwichten op onze planeet (bv.: drastische terugval van de biodiversiteit, uitputting van talrijke grondstoffen, klimaatverandering enz.) en in onze samenlevingen (bv.: niet-naleving van mensenrechten, honger, conflicten en terrorisme, pandemieën enz.).

Verschillende internationale (wetenschappelijke) rapporten waarschuwen ons als sinds het begin van deze eeuw voor de uitdagingen die de wereldgemeenschap te wachten staan. De gevolgen hiervan werden voorspeld ook in ons land voelbaar te zijn. Heel wat van die publicaties wijzen op de enorme kosten die hiermee gepaard zullen gaan wanneer er geen of te laat actie wordt ondernomen om aan deze uitdagingen het hoofd te bieden. De resultaten en de bewijzen van die publicaties mogen best ter harte worden genomen. De voornaamste aandachtspunten betreffende deze 'megatrends' (die een directe of indirecte bedreiging vormen voor onze samenleving) keren daarbij steeds weer terug. Samengevat kunnen we zeggen dat de bevolkingsgroei, de verstedelijking en de toename van de welvaart van de middenklasse in de groeilanden (bv. BRICS-landen) - de vraag

naar grondstoffen, energie en water in een context van globalisering nog zullen doen toenemen, met ernstige gevolgen voor de limieten van onze planeet (klimaatverandering, verlies aan biodiversiteit enz.) en onze samenlevingen overal ter wereld (schending van de mensenrechten, honger, conflicten en terrorisme, pandemieën enz.). De situatie is bijzonder ernstig: onze kwetsbaarheid voor die megatrends mag dan ook niet worden onderschat. Dat blijkt niet alleen uit de (internationale) wetenschappelijke rapporten en andere publicaties die via verschillende media worden verspreid, maar ook uit het verloop van de onderhandelingen over internationale verdragen. Aangezien de megatrends een grote impact zullen hebben op ons land en (zouden kunnen) leiden tot crisissen zonder voorgaande, is het belangrijk om ons door een anticiperend beleid voor te bereiden op die bedreigingen - en dit via een inter-, multi- en transdisciplinaire aanpak. In België en binnen de Europese Unie werden intussen al de eerste stappen in die richting gezet onder meer door de impactanalyse van het groeiende tekort aan belangrijke grondstoffen op de realisatie van SDG's in België, gepubliceerd door het FIDO, daarnaast verschenen meerdere publicaties van het Europees Milieuoagentschap over dit thema.

3. Noodzaak van een rechtvaardige transitie

Als we de ecologische limieten van onze planeet niet willen overschrijden en onze samenlevingen de kans willen bieden om te overleven, is het hoog tijd om ons land op de rails van de transitie te zetten. Dit zal alleen lukken als we bij de invoering van die veranderingen rekening houden met de zwaksten onder ons en hen op een correcte manier steunen. Sociale cohesie is hier het essentiële bindmiddel - niet alleen met betrekking tot het engagement van alle burgers om samen met succes die bocht te nemen, maar ook met betrekking tot de politiek-economische stabiliteit die nodig is om de transitie tot een goed einde te brengen.

Het is hierbij niet nodig om een keuze te maken tussen de strijd tegen de armoede enerzijds en de verkleining van de ecologische voetafdruk die door het huidige groeimodel wordt bepaald anderzijds. In dit verband is het van essentieel belang om een herverdelend beleid in te voeren dat de uitsluitingen compenseert die voortvloeien uit de wetten van de markt, door de verschillen tussen de netto-inkomsten (na belastingen en sociale transfers) te beperken. Doelstelling 10.1 van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen bestaat erin om de inkomsttoename van de 40 % armste bevolkingsgroepen op te trekken tot een ritme boven het nationale gemiddelde en doelstelling 10.4 bestaat erin om met name een fiscaal, loon- en sociale beschermingsbeleid te voeren dat voor een grotere gelijkheid zorgt. Bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen vormt de afname van de ongelijkheid een essentiële brug tussen doelstelling 1 (geen armoede) en doelstellingen 12 en 13 (verantwoorde consumptie en productie en klimaatactie). Hoe meer de rijkdom op een billijke manier over de bevolkingsgroepen wordt verdeeld, des te meer zal de economische groei immers bijdragen aan de doelstellingen voor het terugdringen van de armoede. En aangezien de voordelen van een grotere welvaart zo ook meer terecht komen bij de zwaksten in de samenleving, zal er minder groei nodig zijn om aan de fundamentele behoeften van iedereen te voldoen.

Als we willen blijven evolueren in de richting van een koolstofarme samenleving en het verlies aan biodiversiteit zoveel mogelijk willen beperken, is het van essentieel belang dat we ambitieuze doelstellingen op het vlak van het beperken van ongelijkheid blijven nastreven, zoals wordt aangehaald in het economische model 'the donut economy' van Kate Raworth. De toewijzing van middelen via marktmechanismen voldoet aan de vraag, zoals die tot uitdrukking komt in de koopkracht van de rijkste lagen van de bevolking, in plaats van werkelijk te voldoen aan de behoeften van de armste lagen van de bevolking. Hierdoor is het mogelijk dat de wensen van de rijksten voorrang krijgen op de bevrediging van de fundamentele behoeften van de armsten. Dat is wat wordt bedoeld met de 'ecologische kosten van ongelijkheid'²: op wereldschaal zijn 10 % van de zwaarste vervuilers van broeikasgassen verantwoordelijk voor ongeveer 45 % van die emissies wereldwijd, terwijl de 50 % kleinste vervuilers slechts 13 % van de wereldwijde emissies voor hun rekening nemen³.

De strijd tegen ongelijkheid is ten slotte ook belangrijke omdat beleid dat gericht is op het verminderen van de ecologische voetafdruk slechts kan slagen als de bevolking dat beleid als legitiem ervaart en als dit beleid niet wordt gehinderd door de elites, die het meest profiteren van de bestaande distributiesystemen. De meest egalitaire samenlevingen zijn dan ook beter uitgerust om grondige transformaties door te voeren - niet alleen omdat tegenwerking door de bevolking minder waarschijnlijk is, maar ook omdat de

² James K. Boyce, 'The environmental cost of inequality', *Scientific American*, vol. 319, nr. 5 (november 2018). Zie in dit verband ook Lara Cushing et al., 'The haves, the have-nots, and the health of everyone: the relationship between social inequality and environmental quality', *Annual Review of Public Health*, vol. 36 (maart 2015).

³ Onafhankelijke groep wetenschappers die door de Secretaris-Generaal worden benoemd, 'The Future is Now: Science for Achieving Sustainable Development - Global Sustainable Development Report 2019', p. 17 (met een verwijzing naar L. Chancel en Th. Picketty, 'Carbon and Inequality: From Tokyo to Paris' (Ecole d'économie de Paris, november 2015)).

groepen met de laagste inkomens meer participeren aan het burger- en politieke leven, en omdat dergelijke samenlevingen de 'openbare ethiek' kunnen ontwikkelen die nodig is om dit soort uitdagingen op het niveau van de samenleving met succes aan te gaan.

Het is daarom niet alleen mogelijk, maar ook noodzakelijk om de ecologische transitie op te vatten in combinatie met een streven naar sociale rechtvaardigheid en om die transitie te zien als een opportuniteit om armoede te bestrijden: deze doelstellingen zijn dan ook geen tegenstrijdige, maar veeleer complementaire doelstellingen die elkaar bovendien versterken.

Om de ecologische transitie en rechtvaardigheid met elkaar te combineren, zijn het echter niet alleen de investeringen die belangrijk zijn, maar ook de financieringsbronnen. De legitimiteit en de maatschappelijke aanvaardbaarheid van de maatregelen in verband met de ecologische transitie en het terugdringen van de ongelijkheid berusten ook op financieringswijzen die niet louter gebaseerd mogen zijn op een verhoging van de belastingen op verbruik (en dan meer bepaald hogere btw-tarieven op courante verbruiksgoederen) of fiscaliteit op arbeid of op gezinnen, maar veeleer op een progressieve fiscaliteit en een doeltreffender strijd tegen de agressieve strategieën van transnationale ondernemingen gericht op fiscale optimalisatie - onder meer door de oprichting van filialen in belastingparadijzen.

Volgens ons moeten er twee algemene prioriteiten naar voren worden geschoven op de politieke agenda met betrekking tot het economisch beleid:

- In de eerste plaats moet het de bedoeling zijn om onze economie en onze samenleving veerkrachtiger te maken - d.w.z. in staat om zich aan te passen aan de schokken waaraan ze kunnen worden blootgesteld - zonder dat dit ten koste gaat van hun vermogen om essentiële rollen ten dienste van de bevolking te spelen.
- Daarnaast moeten onze economie en onze samenleving op het

spoor van een koolstofarme toekomst worden gezet, waarin biodiversiteit meer wordt gerespecteerd en wordt hersteld, terwijl het justitiebeleid vanuit een sociaal streven wordt gevoerd (met onder meer het streven om armoede en ongelijkheid terug te dringen).

De Europese Unie nodigt haar lidstaten ook uit om hun beleid uit te stippelen met het oog op de veerkracht van hun samenleving. Om te kunnen profiteren van het *Next Generation EU*-mechanisme, dienen ze nationale plannen voor herstel en veerkracht op te stellen waarin ze hun hervormings- en investeringsplannen voor de jaren 2021-2023 moeten presenteren. De Commissie zal die plannen evalueren, rekening houdend met "criteria betreffende de consistentie met de landspecifieke aanbevelingen, het versterken van het groeipotentieel, het scheppen van banen en de economische en sociale veerkracht van de lidstaat"⁴, waarbij die prioritaire criteria "het hoogste puntenaantal bij de beoordeling" moeten behalen. Een effectieve bijdrage aan de groene en digitale transitie is eveneens een voorwaarde voor een positieve beoordeling⁵.

In die zin beveelt de Europese Raad in zijn *Aanbeveling van de Raad over het nationale hervormingsprogramma 2020 van België met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma 2020 van België* ons land meer bepaald aan om (a) mature publieke investeringsprojecten te vervroegen en om private investeringen aan te moedigen om het economische herstel te bevorderen en (b) de investeringen toe te spitsen op de groene en de digitale transitie.

Hiervoor bestaan verschillende transformatiehefbomen en tools voor strategische planning. Hiernaar werd al in de diverse thematische analyses verwezen. In onderstaande punten gaan we hier dieper op in.

⁴ Beslissing van de Europese Raad, 17-21 juli 2020

⁵ EUCO 10/20 (21 juli 2020), para. A19. De voorgestelde evaluatie van de plannen voor herstel en veerkracht die aan de Commissie worden voorgelegd, wordt vervolgens door de Raad per gekwalificeerde meerderheid op voordracht van de Commissie goedgekeurd.

4. Hoe kunnen we de veerkracht van de economie verbeteren ten dienste van de essentiële functies en de duurzame ontwikkeling?

4.1 Coherente selectiemiddelen en strategieën

De noodzaak om zich aan systemische schokken aan te passen, vereist een strategie van risicobeheer, die prioriteit moet verlenen aan diversiteit - zelfs als dit ten koste gaat van de steeds grotere specialisatie van de grondgebieden. De specialisatie, die nog scherper werd gesteld door de logica van de

globalisering, is tijdens de crisis immers tegen haar limieten gebotst, waarbij meerdere sectoren volledig stilvielen en de continuïteit van bepaalde essentiële activiteiten in de maatschappij in gevaar kwam. In het kader van een coherent beleid om de socio-economische en ecologische duurzame ontwikkelingsdoelstellingen in hun geheel te bereiken, lijkt het bij de uitwerking van een dergelijke risicobeheerstrategie van essentieel belang om de strategische sectoren/activiteiten en/of de essentiële functies van het land te identificeren en hun respectieve kwetsbaarheid in te schatten afhankelijk van de aard van de toekomstige crisissen die zullen moeten worden beheerd. Op basis van die kennis zal de nodige steun moeten worden verleend en zal indien nodig de mogelijkheid van relocatie van minstens een deel van deze activiteiten op Belgisch of Europees niveau moeten worden overwogen.

Ten gevolge van de globalisering en de liberalisering van de markt (die gedeeltelijk plaatsvond onder invloed van de vorming van de Europese eenheidsmarkt) is de participatie van overheden in meerdere essentiële sectoren van de economie

sterk aan banden gelegd - in eerste instantie op nationaal niveau en na de staatshervorming ook op gewestelijk niveau. Na die fase van terugtrekking en in een context van strategisch beheer en verbetering van de veerkracht, lijkt het van essentieel belang dat de federale overheid en de gefedereerde entiteiten nu een voortrekkersrol gaan spelen in de strategieën van de herindustrialisering of relocalisering van het land.

Toch bestaan er spanningen tussen enerzijds het streven om de lokale productie te vergroten en de afhankelijkheid ten opzichte van het buitenland te verkleinen en anderzijds de macro-economische realiteit van België, dat centraal gelegen is voor heel wat internationale goederen- en dienstenstromen. Ons land heeft er dan ook alle belang bij om een centrale rol te blijven spelen in een doeltreffende geglobaliseerde economie. Daarbij dient men ook rekening te houden met de kwetsbaarheid van de langere ketens tussen productie en consumptie, zoals tijdens de gezondheids crisis bleek toen meerdere essentiële bevoorradingslijnen ernstig werden verstoord. De implementatie van een mechanisme van relocatie moet worden overwogen en er moet worden nagedacht over plaatselijke en kringloopproductie om onze ondernemingen te beschermen tegen de gevolgen van eventuele vergelijkbare crisissen - en dan voornamelijk met betrekking tot belangrijke sectoren (medische voorzieningen, voeding, energie, communicatienetwerk enz.). Hierbij

dient men een benadering te overwegen van gedecentraliseerde en gecoördineerde relocatie van de productie-eenheden - en dan meer bepaald burgerlijke (makers, FabLab, burgers enz.) of hybride eenheden (waarin meerdere vormen van ondernemerschap zijn geïntegreerd). Bovendien zou het opportuun zijn om die activiteiten op een wendbare en flexibele manier te beheren, zodat onmiddellijk kan worden gereageerd op nieuwe crisissen. Die problematiek kan ook worden verzacht als bij de herindustrialisatie van het land rekening wordt gehouden met de principes van een kringlooeconomie in een context van duurzame ontwikkeling: 'Design for scarcity/criticality' en 'Design for recycling' zijn overigens tools die een efficiënt gebruik van de resources bevorderen en die gelijktijdig een echt collaboratieve economie en de herstelbaarheid van de producten stimuleren.

De invoering van een risicobeheerstrategie (zie specifiek punt Governance voor meer details) moet kunnen steunen op een logica van anticipatie - niet alleen met betrekking tot de toekomstige schokken en de kwetsbaarheid van de essentiële activiteiten en sectoren, maar ook en vooral met betrekking tot de systemische budgettaire impact. Het is dan ook noodzakelijk om een bepaalde meerjarige budgettaire programmering toe te passen die niet alleen rekening houdt met de verborgen schulden (zoals die voor de pensioenen), maar ook met de provisies die moeten worden voorzien om de schok van toekomstige crisissen op te vangen.

Het zou ook interessant zijn om een programma van specifieke opleidingen in te voeren voor vakken die essentieel zijn voor de aanpassing aan en het beheer van de toekomstige crisissen en daarbij meer bepaald de integratie te bevorderen van personen die over de nodige competenties beschikken - ongeacht hun wettelijke statuut in België.

4.2 Bevordering van de veerkrachtige ondernemingen

Bij de ondernemingen moet met betrekking tot hun veerkracht een onderscheid worden gemaakt tussen de acties op korte termijn en de acties op middellange en lange termijn.

Op korte termijn

Heel wat ondernemingen dreigen de komende maanden failliet te gaan. Het zou dan ook noodzakelijk kunnen blijken om hen bij een te moeizame heropleving van de economie uitzonderlijk toe te laten om hun sociale schulden te spreiden of deze te beperken of zelfs kwijt te schelden. Het uitstellen van sociale zekerheidsbijdragen voor werknemers of zelfstandigen leidt ertoe dat een sociale schuld op niet-bestaande of sterk verminderde activiteiten uit het verleden, gewoon wordt verlegd in de tijd. Deze schuld is alleen houdbaar als de economie tegen de tijd dat deze schuld opeisbaar wordt, voldoende is hersteld. Als de economie zich niet voldoende herstelt, dreigt die sociale schuld uit te groeien tot een tijdbom voor de werkgelegenheid in het land.

In de veronderstelling dat men beslist om een dergelijke maatregel te treffen, zal men er ook voor moeten zorgen dat die uitzonderlijke daling van de sociale bijdragen in de financiering van de sociale zekerheid kan worden gecompenseerd. Hier is het dan belangrijk dat dit gebeurt zonder de bestaande evenwichten te verstoren in het beheer van de sociale zekerheid - en dan meer bepaald met betrekking tot de vertegenwoordiging van de werknemers en de werkgevers in de beheercomités van de verschillende sociale zekerheidsinstellingen.

Op middellange en lange termijn

We menen dat de volgende drie maatregelen noodzakelijk zijn om de veerkracht van de ondernemingen op middellange en lange termijn te verbeteren:

- De ondernemingen moeten worden aangemoedigd om een veerkrachttest te ondergaan op basis van de scenario's in verband met (toekomstige) potentiële crisissen (zie in dat verband onder meer het punt Megatrends);
- De 'coördinatie en de hybridisering' tussen complementaire marktspelers (private ondernemingen, openbare instellingen, actoren van de sociale en solidaire economie, burgers-ondernemers enz.) moeten worden bevorderd, met de bedoeling om bij het begin van een nieuwe crisis flexibeler en sneller te kunnen reageren;
- En de financiële en democratische participatie van werknemers in het kapitaal en de activiteiten van hun onderneming moeten worden vergemakkelijkt, om op die manier meer bepaald de solvabiliteit en de financiële stabiliteit te verbeteren zonder dat daarvoor staatsteun moet worden aangevraagd.

Meer bepaald de maatregel in verband met de financiële participatie van de werknemers is om meerdere redenen aangeraden: dit om de eigen middelen van de onderneming te verbeteren en zo haar financiële toestand te versterken, om de controle of het voortbestaan van de onderneming te garanderen wanneer een van de eigenaars de onderneming verlaat of om de motivatie en het democratisch gehalte in de onderneming te verbeteren.

4.3 Selectiviteit van de financiële en fiscale hulp aan ondernemingen

De meeste economische steunmaatregelen die de federale overheid tijdens de covid-19-crisis invoerde, waren van generieke aard en golden zonder onderscheid voor alle ondernemingen en organisaties die ervoor in aanmerking kwamen. Wegens de sectorale logica, het gebruik van de nomenclatuur van de activiteiten bij de uitwerking van de maatregelen en de veronderstelling dat de meer traditionele werknemersstatuten voorrang zouden krijgen, konden sommige sectoren (zoals de culturele sector) en sommige organisaties niet volop van die maatregelen profiteren. Bovendien werd in ruil voor die hulp praktisch geen enkele specifieke basisvoorwaarde opgelegd - noch met betrekking tot de ecologische transitie, noch op het vlak van fiscale loyaliteit - ondanks het feit dat die steun een zware hypotheek legde op de staatsbegroting. Bovendien werd die steun soms toegekend aan economische activiteiten waarvan de huidige werkingswijze vragen oproept met betrekking tot de duurzaamheid op lange termijn.

Wegens de dringendheid van de te treffen maatregelen om de onmiddellijke economische impact van de lockdownperiode op te vangen, was het echter niet mogelijk om dat soort selectiviteit toe te passen. Dit is een benadering die ver op voorhand moet worden voorbereid, zodat men over de nodige tools beschikt om ze in crisistijden toe te passen. Toch stellen we vandaag nog altijd hetzelfde vast. Er is nog steeds overheidssteun beschikbaar voor ondernemingen die veel broeikasgassen uitstoten, bijvoorbeeld in de auto-, de luchtvaart- en de fossiele energiesector⁶. Ook ondernemingen die belastingen ontwijken via off-shoreakkoorden,

⁶ Zo ontvingen Air France, Renault en Lufthansa een aanzienlijke financiële steun van de overheid, die in ruil daarvoor participaties nam in die ondernemingen.

kunnen nog altijd aanspraak maken op overheidssteun. Het is in die context dan ook noodzakelijk om de selectiviteit van die steun te overwegen om dit soort praktijken te bestraffen en om ondernemingen die wel een bijdrage leveren door bijvoorbeeld externe effecten opnieuw te integreren, te ondersteunen. Die selectiviteit zou dan de vorm kunnen aannemen van bepaalde na te leven voorwaarden onder meer op milieu- of fiscaal vlak.

Voorwaarden toevoegen kan op die manier worden beschouwd als een meer optimaal gebruik van openbare middelen, want de maatregelen op het vlak van economische steun aan de ondernemingen kunnen gelijktijdig meer duurzame activiteiten ondersteunen en de ondernemingen zo helpen om de transitie te maken naar groenere technologieën waarmee ze hun activiteiten verder kunnen ontwikkelen. Gelijktijdig worden op die manier de overheidsuitgaven op korte en op lange termijn beperkt door externe effecten af te bouwen die momenteel nog door de overheid worden gefinancierd.

Anderzijds zou de selectiviteit in de staatssteun ook bepaalde economische activiteitendomeinen kunnen bevorderen. Met steun aan sectoren waar laaggeschoolde mensen aan het werk kunnen worden gezet en die een rol kunnen spelen in de realisatie van de SDGs (bv. hernieuwbare energie, energierenovatie van gebouwen, gediversifieerde landbouw volgens de agro-ecologische principes of kringlooeconomie), zouden bijvoorbeeld langdurig werklozen terug naar de arbeidsmarkt kunnen worden geleid of zouden werknemers uit sectoren die in deze nieuwe

context aan kracht verliezen, nieuwe perspectieven kunnen krijgen. Ramingen in het inleidende rapport over de kringlooeconomie in Wallonië tonen bijvoorbeeld aan dat voor 10.000 ton verbrand afval slechts 1 voltijdse baan (VTB) wordt gecreëerd, tegenover 36 VTB's door recyclage en 296 VTB's door het hergebruik van goederen. Dienstverlening in verband met de herstelling en de terbeschikkingstelling van goederen met het oog op hun hergebruik lijkt met andere woorden heel wat potentieel te bieden op het vlak van de werkgelegenheid⁷.

De sociale legitimiteit van een dergelijke selectieve ondersteuning zit hem in het feit dat die ondersteuning extra kosten met zich brengt in het licht van een specifieke crisis die belangrijke tekortkomingen in onze samenleving heeft blootgelegd. De uitdaging zal er dan ook in bestaan om het evenwicht te vinden tussen de selectiemodaliteiten en de administratieve eenvoud. Hiervoor zou men bijvoorbeeld gebruik kunnen maken van een onlineplatform zoals dat nu al door de Nederlandse regering wordt gebruikt.

⁷ Zie 'Rapport introductif sur l'économie circulaire en Wallonie' (door dhr. Henry, mevr. Simonet, dhr. Evrard, mevr. Morreale en dhr. Puget), Waals Parlement, zitting 2018-2019, doc. 1301 (2018-2019) — Nr. 1bis, p. 36.

4.4 Fiscaliteit aangepast aan de uitdagingen op het vlak van veerkracht, duurzaamheid en inclusie

Het evenwicht tussen de fiscale en sociale stelsels wordt ook beïnvloed door ingrijpende veranderingen in onze samenleving, of het nu gaat om economische veranderingen, zoals de digitalisering of veranderingen in de verhouding tussen arbeidsinkomen en vermogensinkomsten, of om veranderingen op milieugebied, zoals de vermindering van het volume van de uitstoot van broeikasgassen en de vervuiling.

Zoals onlangs nog werd herhaald door de Europese Commissie, zal “een goed ontworpen fiscaal stelsel een belangrijke rol spelen in de begeleiding van de ecologische transitie. Het gebruik van fiscaliteit als beleidsinstrument zal bijdragen aan de realisatie van de doelstelling van klimaatneutraliteit tegen het jaar 2050 en van andere milieudoelstellingen van de Green Deal voor Europa”⁸.

Belastingheffing is dus een belangrijk instrument, niet alleen om het gedrag van de verschillende actoren te sturen, maar ook om te zorgen voor de noodzakelijke rechtvaardige herverdeling van de middelen en om de nodige budgetten te voorzien voor alle waarschijnlijke toekomstige crisissen. De belangrijkste elementen voor deze reflectie hebben betrekking op de volgende punten.

⁸ Europese Commissie, Mededeling «Actieplan voor billijke en eenvoudige belastingheffing ter ondersteuning van de herstelstrategie», COM(2020) 312/F1

Verruiming en diversificatie van de financieringsbasis van de overheden

Door de financieringsbasis van de overheden te verruimen en te diversifiëren zouden de inkomsten uit arbeid minder kunnen worden belast en zouden de belastinginkomsten komende van ‘slechte praktijken’ kunnen toenemen (bv. verontreinigende activiteiten en financiële speculatie, die heel wat externe milieu- en sociale effecten voortbrengen) en om zo de druk op de ‘goede praktijken’ te verlichten (en dan meer bepaald behoorlijke banen in sectoren die de SDGs respecteren).

Zo zou men zich een verlaging van de belastingdruk op arbeid kunnen voorstellen door rekening te houden met andere inkomsten die in aanmerking komen voor de personenbelasting (en sociale zekerheidsbijdragen), zodat deze ook bijdragen aan de herverdeling. Heel wat uitzonderingen leiden tot aanzienlijke verschillen op het vlak van de effectieve fiscale druk. Deze uitzonderingen zijn soms het resultaat van beslissingen uit het verleden die tegenwoordig geen recht van bestaan meer hebben en die dus best worden herzien of zelfs afgeschaft. In sommige gevallen kunnen ze ook leiden tot verschillende behandelingen van belastingplichtigen. Deze worden daarom best geanalyseerd om na te gaan hoe ze kunnen worden gecorrigeerd of geschrapt.

Overigens is het belangrijk om te voorkomen dat de fiscaliteit een negatieve invloed heeft op de economische keuzen van investeerders en ondernemingen (ook met betrekking tot delocatie) en landen tegen elkaar laat opbieden (minstens op Europees niveau zal moeten worden gestreefd naar een zekere harmonisering van de op dat vlak toegepaste praktijken Dit moet ook worden gemoduleerd op basis van de milieukosten van bepaald gedrag ten aanzien van

toekomstige generaties door dit gedrag zwaarder te belasten dan gedrag dat compatibel is met de SDGs⁹.

Invoering van een 'koolstoftaks'

Het kan noodzakelijk blijken om op korte termijn op nationaal niveau een 'koolstoftaks' in te voeren, die vervolgens op Europees niveau gepaard gaat met een belastingaanpassingsmechanisme aan de grenzen van de Europese Unie.

De invoering van de koolstoftaks kan worden gebaseerd op de conclusies van het nationaal debat over de koolstofarifiering¹⁰. Het rapport dat na afloop van dat nationale debat werd gepubliceerd, verduidelijkt: "het doel van de invoering van een koolstofprijs is immers niet om actoren op korte termijn te bestraffen en te belasten, maar om een geloofwaardig prijssignaal in de tijd te geven om de beslissingen van burgers, bedrijven en instellingen geleidelijk aan te oriënteren naar koolstofarme gedragingen en investeringen. "

De Europese Commissie is van plan om begin 2021 voorstellen te formuleren over een belastingaanpassingsmechanisme aan de grenzen van de Europese Unie - een mechanisme dat mogelijk is geworden door artikel II:2(a) van de GATT-overeenkomst.

De berekening van individuele emissies en bewustmaking hierover zouden ook bijdragen aan een grotere bewustwording bij de bevolking van de directe en indirecte emissies die voortvloeien uit hun keuzen als consumenten.

⁹ Meer bepaald op basis van de aanbevelingen van het Internationaal Monetair Fonds voor België onderstreept de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling in 2018 in zijn 'Advies over het nationaal pact voor strategische investeringen en de financiering van de transitie naar een koolstofvrije economie' dat het nuttig zou zijn om de belastingheffing te laten evolueren in de richting van een zwaardere bestraffing van schadelijk gedrag.

¹⁰ Rapport nationaal debat over koolstofarifiering (2018), beschikbaar op https://climat.be/doc/National_Carbon_Pricing_Debate_-_Final_Report.pdf

Modulering van de fiscaliteit afhankelijk van de bijdrage tot de SDGs

De fiscaliteit moduleren afhankelijk van de bijdrage tot de SDGs kan meer bepaald gebeuren via het gebruik van de Europese taxonomie van de Green Deal, zodat de bocht naar een meer duurzame economie kan worden genomen, zonder dat daarbij sociale rechtvaardigheid uit het oog wordt verloren - d.w.z. door te vermijden dat er uitsluitend of voornamelijk voor een verhoging van de taksen op verbruik wordt gekozen.

Het fiscale kader zou kunnen worden aangepast om specifieke praktijken (bv. milieu- of sociale verslaglegging) op te nemen die door bedrijven worden uitgevoerd of die moeten worden uitgevoerd met het oog op het ontvangen van een bijstand en dit

ter ondersteuning van een verdere integratie van duurzame ontwikkelingspraktijken binnen bedrijven.¹¹ De cijfers die worden gepubliceerd in verband met de CO₂-emissies of het welzijn van de werknemers bijvoorbeeld zouden als indicatoren kunnen dienen om de vooruitgang ten opzichte van de SDGs te meten. Voor de kwantificering van de CO₂-uitstoot kan het model van de CO₂ Prestatieladder in Nederland of het ADEME-model in Frankrijk worden gebruikt. Dit zou bijvoorbeeld een directe bijdrage leveren aan DOD 13.2. Dit certificeringsmodel maakt het ook gemakkelijker om milieuclausules op te nemen in alle overheidsopdrachten, waardoor het mogelijk wordt om de meest regeneratieve bedrijven te stimuleren door een deel van de overheidsopdrachten voor hen te reserveren.

¹¹ De Higg INDEX, die door de *Sustainable Apparel Coalition* werd ontwikkeld is een voorbeeld van een tool die de mogelijkheid biedt om het duurzame karakter van een onderneming of van een product te evalueren. <https://apparelcoalition.org/the-higg-index/>, geraadpleegd op 8 september 2020.

Op die manier zou een consumptiefiscaliteit kunnen worden ontwikkeld met de bedoeling om de kringlooeconomie en het verbruik van duurzame producten te bevorderen. Dat kan op verschillende manieren worden gerealiseerd, bijvoorbeeld door de mogelijkheid van lagere btw-tarieven te beperken tot producten met een ecolabel

op basis van de LCA (waarvoor de Europese btw-richtlijn zou moeten worden herzien) of door in een logica van 'werkelijke kosten' een systeem van specifieke accijnzen in te voeren bij het gebruik van schadelijke of verontreinigende producten wanneer alternatieven met een kleinere impact bestaan. Een andere maatregel zou kunnen streven naar de invoering van een circulair btw-tarief op basis van het principe om het btw-tarief te verlagen voor ecologisch ontworpen producten en diensten van primair nut, dus met weinig negatieve externe effecten. Uit een verslag blijkt dat de belastinguitgaven als gevolg van deze btw-verlaging ruimschoots worden gecompenseerd door de vermindering van de overheidskosten ten gevolge van de vermindering van de schade voor de gemeenschap - vervuiling, gezondheid, middelen, enz.¹²

[Opname van criteria op het vlak van de bijdrage aan de SDGs en de kringlooeconomie in overheidsopdrachten](#)

Criteria op het vlak van de bijdrage aan de SDGs en de kringlooeconomie (afhankelijk van de prioriteiten op de schaal van LANSINK) opnemen in de overheidsopdrachten van de verschillende bestuursniveaus zou meer bepaald de mogelijkheid bieden om te beantwoorden aan doelstelling 12.7 van

¹² «Projet Modext. Modélisation des externalités environnementales pour une TVA circulaire», door Yves Gérard, Stéphane Le Pochat, Anaëlle Dubosc, Agence de l'environnement et de la maîtrise de l'énergie ☒ Ademe ☒ en Evaluation et accompagnement ☒ EVEA ☒, oktober 2018).

de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen¹³.

Het doel is het bevorderen van een "stabiele, voorspelbare en impactvolle" vraag zodat de duurzame transitie van bedrijven kan worden versneld. Deze maatregel zou de globale realisatie van de SDGs kunnen versnellen. Terwijl de eerdere juridische kaders waren gebaseerd op de noodzaak om discriminatie tussen de leveranciers en elke concurrentievervalsing te voorkomen, worden de kaders van de overheidsopdrachten van de 'tweede generatie' voortaan ontworpen om het gebruik van de overheidsopdrachten met het oog op de duurzame ontwikkeling te bevorderen.

Delidstaten van de EU en de internationale autoriteiten worden voortaan uitdrukkelijk aangemoedigd om de tool van de overheidsopdrachten te gebruiken om de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen te bevorderen - en dan meer bepaald door voorrang te verlenen aan producten en diensten die zo weinig mogelijk resources gebruiken (Europese Commissie, 2017). De 'best practices' op dit vlak - en dan meer bepaald met betrekking tot de aankoop van voedingsmiddelen - zijn steeds beter bekend en vormen een inspiratiebron voor de overheden in heel Europa (Soldi, 2018). De verbetering van de kansen van kleine ondernemingen, met inbegrip van kleine landbouwbedrijven, om hun producten op de markt te brengen, maakt deel uit van die verandering; de integratie van milieueisen in de technische specificaties die bij de offertaanvraag worden gevoegd of in het kader van de prestatie-eisen of de gunningscriteria, vormt daar een ander bestanddeel van.

¹³ Dit is momenteel mogelijk door artikel X van het Franse Accord sur les marchés publics (AMP), een multilateraal akkoord dat binnen de OMC werd gesloten en waarvan de herziene versie in 2014 van kracht werd, en door de Europese richtlijn betreffende het plaatsen van overheidsopdrachten (2014/24/EU), dat momenteel de definitie van de 'economisch meest voordelige offerte' zo uitbreidt, dat er ook rekening wordt gehouden met maatschappelijke en ecologische criteria.

Meer in het algemeen zou het relevant zijn vraagtekens te plaatsen bij de bereidheid van de EU om hogere sociale en milieunormen aan te moedigen als beperkende criteria voor de invoer (en uitvoer) van producten, teneinde bij te dragen aan de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen en het concurrentievermogen van haar duurzame ondernemingen te vergroten.

[Verstrenging van de fiscaliteit van transfers naar belastingparadijzen](#)

Belastingparadijzen maken tegenwoordig deel uit van de uitsluitingscriteria voor overheidssteun voor bepaalde maatregelen die in het kader van de covid-19-crisis werden goedgekeurd, maar de strijd tegen belastingontwijking blijft nog altijd vrij beperkt. Er kunnen dan ook meerdere maatregelen worden aanbevolen in de strijd tegen fraude, die allemaal in de lijn van de vorige rapporten liggen - en dan in het bijzonder de aanbevelingen vermeld in het verslag van de Speciale Commissie 'de Panama Papers en de internationale fiscale fraude' van de Kamer van Volksvertegenwoordigers van 2017 en het Verslag over financiële misdrijven, belastingontduiking en belastingontwijking van het Europees Parlement van 2019. De covid-19-crisis vormt een opportuniteit om het gebruik van contant geld verder af te bouwen en het gebruik van digitale overschrijvingen te bevorderen. Hoewel de digitalisering van financiële overschrijvingen een middel is om fraude te bestrijden, mag men de maatschappelijke impact van die digitalisering niet uit het oog verliezen.

Op institutioneel niveau is het ook van essentieel belang om de middelen van het gerechtelijk apparaat voor de bestrijding van de financiële criminaliteit te versterken.

Met betrekking tot de strijd tegen belastingontwijking verwijzen we naar de goedkeuring van de 'Kaaimantaks' (ook 'doorkijkbelasting'

genoemd), die de overheid moet toelaten om belasting te heffen op inkomsten ontvangen via buitenlandse structuren (sinds 2015) en de invoering van de verplichting om betalingen naar belastingparadijzen aan te geven (sinds 2016). Door die maatregelen moesten (al dan niet volledige) lijsten van juridische structuren en 'fiscale risicolanden' worden samengesteld. Intussen bestaan er meerdere lijsten, die echter niet altijd op elkaar zijn afgestemd. Er moet worden voorzien in de toepassing van een bronbelasting op betalingen zonder rechtvaardiging van reële economische investeringen in belastingparadijzen - waarvan de definitie uniform moet zijn voor de toepassing van alle relevante regelgeving - of een verbod op de niet-aftrekbaarheid daarvan (wat zou kunnen worden gerealiseerd door een betere toepassing of zelfs een lichte aanpassing van artikel 54 van het Wetboek van de inkomstenbelasting).

[Europese harmonisering van het vennootschapsbelastingenkader](#)

Een harmonisering van het vennootschapsbelastingenkader op Europees niveau zou oneerlijke concurrentie tussen de staten kunnen voorkomen. Binnen de Europese Unie moet België meer inspanningen leveren op het vlak van de harmonisering en de coördinatie van de belastingstelsels. Dit kan meer bepaald door de creatie of de versterking van ad hoc-instrumenten om fiscale concurrentie en overdrachten van winsten tussen lidstaten tegen te gaan, zoals de hervorming van de gedragscode op het vlak van fiscaliteit van ondernemingen (een instrument waarmee de fiscale concurrentie tussen lidstaten kan worden geregeld) en de toepassing van de automatische uitwisseling van informatie over verwachte fiscale beslissingen (*rulings*) en aangiften van land naar land tussen de fiscale autoriteiten. Daarnaast zijn een volledige harmonisering van de regels voor de vaststelling van de belastinggrondslag voor de vennootschapsbelasting en een kader voor de tarieven (vaststelling van een minimumtarief, zoals in het geval van de btw) noodzakelijk.

Wijziging van de fiscaliteit in verband met de digitalisering van de economie

Een hervorming van de vennootschapsbelasting lijkt aangewezen, zodat bedrijfswinsten daadwerkelijk worden belast in het land waar ze worden gerealiseerd. Daarbij moet een bijzondere aandacht uitgaan naar de digitale ondernemingen (bv.: GAFAM).

Zolang er geen internationale consensus bestaat over een hervorming van de verdeling van de heffingsbevoegdheid met betrekking tot de vennootschapsbelastingen betreffende inkomsten van digitale ondernemingen, moet de invoering van een geharmoniseerde onrechtstreekse belasting op de omzet van deze ondernemingen die wordt voortgebracht door sommige handelingen verbonden met de digitale economie - en dan in het bijzonder de online reclame en het gebruik van platforms - worden overwogen¹⁴. Een herziening van de Btw-richtlijn om de operaties van de platforms beter te omkaderen, lijkt ook noodzakelijk¹⁵. Als hierover geen consensus mogelijk blijkt op het niveau van de Europese Unie, moet België haar eigen systeem invoeren - zoals andere landen dat al hebben gedaan (en dan in het bijzonder Oostenrijk) - waarbij uiteraard de regels die van toepassing zijn op internationaal en Europees niveau, worden nageleefd.

¹⁴ Bekijk in dit verband het voorstel van de Commissie betreffende het gemeenschappelijke stelsel van digitaaldienstenbelasting op inkomsten uit de levering van bepaalde digitale diensten», 21 maart 2018, COM(2018) 148 final.

¹⁵ Zie M. Lamensch/E. Traversa, 'Plateformes numériques: développements récents en matière de fiscalité'. In: Revue internationale de droit économique (2019), pp. 329-346, beschikbaar op www.uclouvain.be/edoardo.traversa

5. Welke governance is nodig om toekomstige crisissen te anticiperen en (de aanpassing eraan) te beheren?

Om een toekomstige crisis zo goed mogelijk te beheren, moeten twee governanceaspecten worden gemobiliseerd en ontwikkeld: enerzijds crisisbeheer dat een adequate kortetermijnreactie mogelijk maakt, en anderzijds planning en anticipatie als onderdeel van de strategie om risico's en systeemeffecten op de langere termijn te beheersen. Het is deze laatste die belangrijk is in het analysekader, voor de procedures voor horizontale (tussen de ministeries) en verticale coördinatie (tussen de bestuursniveaus en de burgers), en voor de tools die zullen dienen voor het crisisbeheer.

5.1 Maatregelen die voornamelijk betrekking hebben op het beheer van de crisis

Om in crisisperiodes de onzekerheden te verminderen en de veerkracht en de doeltreffendheid van de staat te verbeteren, is het nodig om deze in drie fasen voor te bereiden: planning, opvolging en voorbereiding. De snelheid van de analyse, de coördinatie en de uitvoering van passende acties zal evenredig zijn met de verbetering van deze drie belangrijke fasen van het crisisbeheer.

Het feit om zichzelf in vraag te stellen is van essentieel belang voor het beheer van crisissen en zou er onrechtstreeks toe moeten leiden dat de institutionele processen tussen de crisissen door vlotter en dynamischer verlopen met de bedoeling om België doeltreffender te doen werken.

Dit vereist een heroverweging van het verband tussen (A) de studies en de anticiperende analyses van de verschillende overheidsdiensten, observatoria en onderzoekscentra, voornamelijk universiteiten, (B) de interventiescenario's, operationele plannen en besluitvormingsprocessen, (C) het alarmmechanisme (en de belangrijkste indicatoren) wanneer er zwakke en geloofwaardige signalen van deze crisissen opduiken, en (D) het opstarten van een samengestelde coördinatieorgaan, dat goed voorbereid is en opgeleid is om samen te werken, en gestructureerd is om de crisis te coördineren, idealiter met (E) verschillende commissies verantwoordelijk voor: analyse, aanbevelingen, besluiten, interventie, coördinatie en communicatie (met duidelijke en passende profielen, processen en tijdschema's). Verder lijkt het ook essentieel om (F) de voorbereiding, opleiding en uitrusting te bevorderen van de operationele structuren (zoals rusthuizen tijdens de COVID-19-crisis) die afhankelijk van de crisis het zwaarst zullen worden getroffen en actief zullen zijn.

Naast de crisiseenheid van de FOD Binnenlandse Zaken zijn er in België meerdere organisaties (AzG, NAVO enz.) gevestigd die zeer performante procedures kennen en toepassen om op een flexibele en doeltreffende manier meerdere crisissen te beheren. Die procedures kunnen een bron van inspiratie vormen om de bovenstaande verbanden (van A tot F) aan de nieuwe uitdagingen aan te passen.

Er kunnen vooral in verband met crisisbeheer meerdere maatregelen worden bedacht vanuit de invalshoek van betere governance:

[Online selectietools](#)

Het is mogelijk om hierbij met onlineselectietools te werken, waarmee met name ondernemingen kunnen worden uitgesloten die banden hebben met belastingparadijzen, en waarmee de selectiviteit van de openbare financiering mede door de taxonomie van de Europese Green Deal kan worden bepaald.

[Systematisering van bestaande selectietools](#)

Uit een onderzoek van de publicaties in het Belgisch Staatsblad blijkt dat in bepaalde beslissingen die tijdens de eerste weken van de covid-19-crisis (in de periode tot en met 15 juli 2020) werden genomen, de regelgevingsimpactanalyse (RIA) wordt vermeld: dit betreft met name de koninklijke en ministeriële besluiten. Een groot aantal van die besluiten roepen de uitzonderingsoptie in wegens de dringendheid. Het lijkt ons dan ook van essentieel belang om die bestaande tools beter te gebruiken.

We adviseren daarom om de RIA op een systematische en coherente manier uit te voeren en de resultaten elk jaar in alle transparantie voor het parlement en het publiek te publiceren.

Heel wat van de 21 onderwerpen van de RIA stemmen in feite overeen met de SDGs, maar de beschrijving in de RIA-handleiding stemt niet altijd overeen met de verwachtingen van de SDGs. Het is daarom belangrijk om de onderwerpen van de regelgevingsimpactanalyse (RIA) met de overeenstemmende SDGs te rationaliseren en daarbij de nodige coherente beleidslijnen na te leven om de socio-economische en ecologische duurzame ontwikkelingsdoelstellingen in hun geheel te bereiken.

[Samenstelling van een coördinatiegroep tussen de openbare instanties en de 'collectieven en vrijwillige ondernemers-burgers'](#)

Het idee achter de oprichting van een coördinatiegroep tussen de overheid en "collectieven en vrijwillige ondernemers-burgers" is om operationeel en in grote getalen te reageren bij het begin van een crisis en ook om te voorkomen dat de communicatie en het partnerschap tussen de staat en deze actoren in het gedrang komt.

Het ontbreken van coördinatie van de burgerinitiatieven en/of de lokale productie-initiatieven leidde bij het begin van de crisis tot de productie van 8 miljoen mondkmaskers van uiteenlopende kwaliteit - een gevolg van het gebrek aan overleg over de normen en de omschrijving van behoeften op gewestelijk of federaal niveau. Bijgevolg werden heel wat actoren gemobiliseerd om voor voldoende mondkmaskers te zorgen ter voorbereiding van de periode na de lockdown. Door het gebrek aan globaal overleg werden de producenten echter uiteindelijk geconfronteerd met grote hoeveelheden onverkochte maskers.

Dit voorbeeld illustreert de noodzaak om grondig na te denken over de veerkracht van België bij toekomstige crisissen en te reflecteren over de eventuele noodzaak om onmisbare grondstoffen en uitrustingen te importeren, die specifiek zijn voor de verschillende potentiële toekomstige crisissen. Daarnaast moet de werking van het land opnieuw worden geëvalueerd en dan vooral de coördinatie tussen de verschillende federale ministeries (horizontale coördinatie), tussen de verschillende bestuursniveaus (verticale coördinatie) en met de 'collectieven en vrijwillige ondernemers-burgers'.

[Bepaling van een officiële communicatieloga](#)

Het is ook noodzakelijk om na te denken over een manier om de verschillende officiële communicaties te realiseren en op elkaar af

te stemmen. In dit verband is het bijzonder nuttig om een duidelijke lijst van verantwoordelijkheden en contactpunten vast te stellen, procedures vast te stellen om de consistentie van de berichten te waarborgen, enz.

[Verheldering over het wettelijke kader van telewerk](#)

Het wettelijke kader voor telewerk volstaat niet om de verplichtingen na te leven om thuis te werken, wat bij een gezondheidscrisis eenzijdig door de autoriteiten of de werkgevers wordt opgelegd. Zo

is het momenteel onduidelijk of de bijkomende kosten die gepaard gaan met telewerk, door de werkgever of door de werknemer moeten worden gedragen, of de wetgeving betreffende arbeidsongevallen van toepassing blijft tijdens de perioden van verplicht telewerk en of de wetgeving over welzijn op het werk zowel juridisch als in de praktijk nog geldt voor thuiswerk - een bijzonder belangrijke vraag, zoals blijkt uit de moeilijkheden op gezins- of psychosociaal vlak die ontstonden ten gevolge van de maatregelen met betrekking tot de lockdown en social distancing. De wetgever zou deze rechtsonzekerheid waarschijnlijk kunnen beperken door een arsenaal aan voorschriften over telewerk uit te werken, dat rekening houdt met de lessen getrokken uit de covid-19-crisis.

[5.2 Maatregelen met het oog op de strategie op langere termijn](#)

Ook in verband met een betere governance kunnen bepaalde maatregelen op langere termijn het beheer van toekomstige crisissen verbeteren.

[Oprichting van een transversaal coördinatieorgaan dat de systemische impact analyseert](#)

De oprichting van een transversaal coördinatieorgaan dat de systemische impact analyseert, zoals het Commissariat général au Plan en République française in Frankrijk, biedt de mogelijkheid om in het beslissingsproces en tijdens de politieke planning beter rekening te houden met de uitdagingen op lange termijn.

Met die uitdagingen bedoelen we meer bepaald de demografische evoluties (bv.: vergrijzing van de samenleving, pensioenen, migraties), technologische evoluties (bv.: digitalisering, kunstmatige intelligentie, beheer van de privacyrechten) en ecologische evoluties (bv.: uitputting van de (met name strategische) grondstoffen, druk op de ecosystemen, klimaatverandering).

[Voorbereiding van scenario's om crisissen te anticiperen en zich aan te passen](#)

Het is noodzakelijk om scenario's voor te bereiden waarmee we potentiële (toekomstige) crisissen kunnen anticiperen, waarmee we ons tijdig kunnen aanpassen en waarmee we die crisissen kunnen beheersen op zeer korte termijn (psychologisch, economisch) en op middellange en lange termijn (water, energie, klimaat). Het is in dat opzicht dan ook belangrijk om de rollen en de verantwoordelijkheden en de verschillende comités per type interventie te verdelen.

Een impactanalyse van de maatregelen die tijdens de huidige crisis zijn genomen en van de geconstateerde tekortkomingen lijkt een onmisbaar uitgangspunt voor het trekken van lessen voor de toekomst. Een denkoefening moet worden opgestart over wat goed werkte en wat niet, wat nuttig was en wat ontbrak.

[Uitwerking van een strategie voor risicobeheer en specifieke actieplannen](#)

De strategie voor risicobeheer moet worden versterkt en moet dus voorrang krijgen op het korte termijn beheer van noodsituaties en moet het ook mogelijk maken om instrumenten in te voeren die essentieel zijn voor het sturen van de te nemen maatregelen. (bv.: beleid in Nederland op het vlak van risicobeheer).

Vooraf werken aan een strategie en een plan voor het beheer van risico's en crisissen in de toekomst zou beleidmakers ook in staat moeten stellen om maatregelen op langere termijn te bekijken. Het is van essentieel belang om de strategieën van opvolging en de voorbereiding op crisissen te koppelen aan crisisbeheer, zodat de continuïteit van de informatieverstrekking kan worden gewaarborgd. Om een dergelijke strategie in de praktijk om te zetten, kan men gebruikmaken van meerdere door de OESO ontwikkelde tools (2020)¹⁶, zoals:

- een 'roadmap' die een methodologie voorstelt die ervoor moet zorgen dat de politieke beleidmakers en de belangrijkste betrokken partijen over voldoende institutionele mechanismen en beleidstools beschikken om de politieke coherentie te versterken, alle economische, maatschappelijke en ecologische doelstellingen te beschouwen en de realisatie van de SDGs te versnellen;
- en analyse- en anticipatietools zoals de prospectieve analyse ('Horizon scanning'), de analyse van de belangrijkste trends ('Megatrends analysis'), de planning van de scenario's ('Scenario planning'), de visualisatie en de retroplanning ('Visioning and back-casting').

¹⁶ OESO (2020), Building a coherent response for a sustainable post-COVID-19 recovery, http://www.oecd.org/governance/pcsd/PRELIMINARY%20VERSION_PCSO_Policy-Response-Covid19_13%20July%202020.pdf.

Vooraf werken aan een strategie en een plan voor het beheer van risico's en crisissen in de toekomst zou beleidmakers ook in staat moeten stellen om maatregelen op langere termijn te bekijken. Momenteel zijn de meeste maatregelen noodmaatregelen die voor een korte periode kunnen gelden, zonder dat daarbij rekening wordt gehouden met hun rechtstreekse impact of het effect van hun wegvallen na die periode, zoals door de OESO wordt aangeduid (2020)¹⁵

[Versterking van de institutionele infrastructuur](#)

De bestaande institutionele infrastructuur voor duurzame ontwikkeling kan meer bepaald worden versterkt door de goedkeuring van een wet die de principes van een rechtvaardige transitie en de limieten van de planeet in de wet van 5 mei 1997 met elkaar verbindt.

In 2019 werd in België een voorstel voor een 'klimaatwet' ingediend in de vorm van een voorstel van bijzondere wet. Dat initiatief was geïnspireerd door een academische benadering¹⁷, die op haar beurt was gebaseerd op vergelijkbare wettelijke bepalingen die eerder al waren goedgekeurd in het Verenigd Koninkrijk, in Zweden, in Finland en in Noorwegen. Hierbij is het de bedoeling om een dwingend wettelijk kader te creëren dat zowel geldt voor de federale overheden als voor de overheden van de gefedereerde entiteiten en dat ervoor moet zorgen dat de doelstellingen in verband met de klimaatneutraliteit tegen het jaar 2050 worden bereikt.

¹⁷ Billiet, C., Ch.-H. Born, M. El Berhoumi, L. Lavrysen, D. Misonne, H. Schoukens, J. Theunis en D. Van Eeckhoutte, «Proposition de loi spéciale fixant les objectifs généraux de la politique climatique de la Belgique et portant coordination de la politique climatique de l'autorité fédérale, des Communautés et des Régions – développements – commentaires», 10 februari 2019.

Naar aanleiding van het advies van 4 maart 2019 van de afdeling Wetgeving van de Raad van State bestaan er meerdere mogelijkheden om de institutionele infrastructuur voor duurzame ontwikkeling te versterken, te beginnen met de wijziging van artikel 7bis van de Grondwet, waarin de doelstellingen van het Belgische klimaatbeleid kunnen worden opgenomen. Een andere mogelijkheid, waar de Raad van State ook naar verwijst, zou erin bestaan om in de bijzondere wet zelf te bepalen dat de federale wetgever zelf verantwoordelijk is om de doelstellingen te definiëren die de gewesten en gemeenschappen met hun klimaatbeleid moeten nastreven. Nog andere opties zouden erin bestaan om in de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen een verplichting op te nemen om op dit vlak een samenwerkingsakkoord op te nemen.

Merk ook op dat de Europese Commissie in maart 2020 heeft voorgesteld een Europese 'klimaatwet' aan te nemen in de vorm van een verordening waarin een juridisch bindend doel wordt gesteld om de netto-uitstoot van broeikasgassen tegen 2050 tot nul te reduceren, en een EU-breed traject voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen voor de periode 2030-2050 vast te stellen.

Die infrastructuur is de afgelopen 20 jaar overigens nog uitgebreid met relevante nieuwe ontwikkelingen: zo kwam er een specifieke administratie voor 'duurzame ontwikkeling', werden cellen 'duurzame ontwikkeling' in de federale overheidsdiensten opgericht, werd de 'langetermijnvisie' (LTV) opgesteld, werd 'duurzame ontwikkeling' in de regelgevingsimpactanalyse geïntegreerd (RIA) enz. Het is echter intussen ook duidelijk geworden dat men vaak te weinig op een systematische en coherente manier gebruikmaakt van die mogelijkheden. Zo werden de menselijke en de financiële middelen die worden toegewezen aan de uitvoering van die institutionele infrastructuur, intussen overal beperkt.

[Ondersteuning van een universitaire benadering voor de samenstelling van een probabilistisch panel](#)

Met een online probabilistisch panel zou het mogelijk moeten zijn om de gegevens over de houdingen en de gedragingen ten opzichte van de crisis op een snelle maar geldige, betrouwbare en zelfstandige manier te verzamelen, op basis hiervan zou de regering dan de beste beslissingen kunnen nemen.

De bestaande datasources waarmee een aantal vragen op het vlak van socioculturele gedragingen kunnen worden beantwoord, zijn vaak niet geschikt of te sterk vervormd (bv. door zelfselectie), wat een invloed heeft op de steun voor de maatregelen en de huidige praktijken.

De Vlaamse universiteiten hebben intussen al laten weten dat ze van plan zijn om samen een probabilistisch internetpanel samen te stellen dat in de toekomst hiervoor zou kunnen worden ingezet. De federale regering kan de uitwerking van zo'n systeem binnen de gemeenschappen nog vergemakkelijken, zodat ze in tijden van crisis onmiddellijk over nuttige sociologische informatie kan beschikken.

6. Hoe de kwetsbaarste groepen (naast economische steun) helpen en ongelijkheden tijdens (toekomstige) crisissen beperken?

De bestaande ongelijkheden worden vaak geaccentueerd door crisissen, die de reeds zwakkere doelgroepen harder treffen. Het is daarom noodzakelijk om de vermindering van deze ongelijkheden in het algemeen (tussen de crisissen) te bestrijden, maar ook om in tijden van crisis in staat te zijn om deze groepen te identificeren en adequate hulp te bieden. Daarnaast moet de impact die de crisis op deze groepen kan hebben worden geëvalueerd en moeten ook de effecten op van de genomen maatregelen in tijden van crisis worden geanalyseerd op de mate waarin ze bijdragen of net afbraak doen aan gelijkheid.

6.1 Beheer van posttraumatische stressstoornissen

De veerkracht in de geestelijke gezondheidszorg zal nog belangrijker zijn bij het beheer van de eerste cruciale omschakelmomenten van voorspelbare en onomkeerbare veranderingen (met name klimatologische) die nog grotere psychologische schokken zullen veroorzaken door het plotselinge besef van hun onomkeerbaarheid en omvang, dan degene we aan het begin van deze crisis hebben ondervonden (paniek en het hamsteren van levensmiddelen en consumptiegoederen).

Op zeer korte termijn lijkt het urgent om posttraumatische stressstoornissen te behandelen die verband houden met de moeilijkheid om de kritieke situatie (bv.: verzorgend personeel in de eerste lijn, personeel van essentiële sectoren enz.) of de gevolgen ervan te beheren (bv.: ontslagen, faillissementen, plotse veranderingen in de werkingswijze of de referenties enz.).

In de afwezigheid van een geschikt kader kunnen die problemen op termijn leiden tot diverse gezondheidsproblemen, waarvan sommige potentieel ernstig (bv.: depressie, burn-out die soms tot zelfdoding leidt) en/of chronisch zijn en een niet te verwaarlozen impact op het welzijn van de burgers, de economie en de sociale zekerheid kunnen hebben. De lockdown heeft een psychologisch impact gehad op meerdere burgers. Bij 52 % van de deelnemers van een studie in maart en april 2020¹⁸ werden bijvoorbeeld resultaten genoteerd die erop wezen dat bepaalde deelnemers last hadden van een 'psychologisch onbehagen'. We merken ook dat de personen die heel actief zijn op sociale netwerken, volgens deze studie 30 % meer risico lopen om dit gevoel te krijgen. De literatuur toont inderdaad aan dat het gebruik van sociale netwerken gevoelens van angst en isolatie versterkt.

In deze context is het ook nuttig om te kijken naar de impact van de maatregel die de crisisregering heeft genomen om de continuïteit van het nationale loterijaanbod te verzekeren tijdens deze periode van beperkte toegang tot vrije tijd en vermaak en dat nu 175.000 mensen in België lijden aan een gokverslaving.

Het zou daarom aangeraden zijn om:

- het aantal terugbetaalde mentale verzorgingsdiensten te verhogen - en dan voornamelijk in post-traumasituaties in verband met de crisis - met een bijzondere focus op het medische personeel en het andere eerstelijns personeel,

¹⁸ Lorant, V. en Van den Broeck, K. (2020), Evaluation de l'état de santé mentale et santé sociale de la population belge pendant la période du confinement : résultats de la vague 1 et 2. Universiteit Antwerpen en Université Catholique de Louvain.

zoals politie, wegenwerkers, handelaars in voedingswaren enz.;

- de ondersteunende middelen te versterken voor extern gespecialiseerd toezicht en andere diensten die - tijdens en na de crisis - het medische personeel en de andere personen in de eerste lijn (politieagenten enz.) ondersteunen;
- de fiscale aftrekbaarheid te vergemakkelijken van de medische zorgen die niet door de sociale zekerheid worden gedekt (meerdere voorbeelden van andere landen in de EU: Italië en Nederland).

In dat verband kan men zich ook vragen stellen over de fiscale aspecten van de gezinsuitgaven voor gezondheidszorg. Het systeem van dekking door de ziekteverzekering vertoont immers leemten, die tot gevolg hebben dat bepaalde zorgen (die soms zeer duur zijn) niet of slechts gedeeltelijk worden terugbetaald. Dergelijke situaties zijn vooral in gezinnen met een gemiddeld of een laag inkomen bijzonder zwaar. Dit wordt nog versterkt door het feit dat de uitgaven voor de gezondheidszorg niet aftrekbaar zijn in de personenbelastingen, in tegenstelling tot de regelingen in heel wat andere landen (Nederland, Oostenrijk, Griekenland en Canada).

6.2 Meer inclusief beheer van toekomstige pandemieën

Als het de bedoeling is om het beheer van toekomstige pandemieën meer inclusief te maken, zouden volgens ons best verschillende maatregelen worden getroffen, waaronder:

- rekening houden met de verschillen in de huisvesting en de onmiddellijke omgeving van de bevolking tijdens lockdownperioden (bv.: kwaliteit, ruimte, toegankelijkheid tot groene ruimten en plaatsen om te baden) en oplossingen voorstellen voor specifieke moeilijkheden waarmee men wordt geconfronteerd;
- de middelen voor 'eerste lijn' van de sociale hulp versterken en budgettaire reserves voorzien die in crisistijden kunnen worden ingezet;
- wanneer een veralgemeende versoepeling niet mogelijk is en een fasering nodig blijkt, dan moeten de risico- en/of kwetsbare groepen voorrang krijgen bij de toegang tot compenserende en beschermende maatregelen (met inbegrip van vaccinatie). In de selectiecriteria van de compenserende maatregelen, de versoepeling van de beperkingen, bij tests of bij de verdeling van vaccins moet telkens wanneer het niet mogelijk is om een algemene beslissing gelijktijdig en overal in te voeren, voorrang worden verleend aan de meest kwetsbare groepen als belangrijkste beslissingscriterium (zie in dit verband ook: Anderson, Frank, Naylor, Wodchis en Feng, 2020). Gezinnen met een laag inkomen, geïsoleerde eenoudergezinnen en algemeen gesteld elke persoon met een hoog armoederisico zouden in de mate van het mogelijke moeten kunnen profiteren van een bijzondere aandacht en zelfs van een prioritaire ondersteuning of een voorkeursbehandeling;

- wijziging of aanpassing van elementen van het sociaal recht, zowel met betrekking tot de voorwaarden voor toegang tot werkloosheidsuitkeringen, het behoud van de opschorting van de uitkeringen of de negatieve impact op het pensioen van zelfstandigen tijdens perioden van niet-werken die nochtans door het ‘overbruggingsrecht’ worden vergoed¹⁹. Voor bepaalde categorieën van zogenaamde ‘atypische’ werknemers is de voorwaarde van het bestaan van een door overmacht geschorste arbeidsovereenkomst, die de belangrijkste voorwaarde is voor de toegang tot tijdelijke werkloosheidsuitkeringen, moeilijk, zo niet onmogelijk te vervullen. Er bestaat op technisch vlak een eenvoudige oplossing voor die situatie en om op die manier een betere sociale bescherming van de werknemers te waarborgen: beslissen, zoals voor het overbruggingsrecht voor zelfstandigen, dat elke werknemer die voor het voorgaande kwartaal sociale bijdragen voor de werknemersregeling heeft betaald, recht heeft op tijdelijke werkloosheid, en dus de voorwaarde van de opschorting van een arbeidsovereenkomst afschaffen.

Wat de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen betreft, zou het kunnen dat het nodig is om de goedkeuring of het behoud van de opschorting van de degressiviteit in de tijd van de werkloosheidsuitkeringen te overwegen. In normale tijden daalt het bedrag van de werkloosheidsuitkeringen naarmate de werkloosheid duurt om na een periode van maximaal 48 maanden ten slotte een forfaitaire onderlimiet te bereiken. Terwijl het de bedoeling is om met die degressiviteit de werkloze aan te sporen om sneller een nieuwe baan te zoeken, moet men wel rekening houden met het feit dat de arbeidsmarkt hard werd getroffen door de gezondheidsmaatregelen en daar wellicht nog lang de gevolgen zal van ondervinden. De logische conclusie luidt dan ook dat de degressiviteit in die economisch moeilijke tijden niet verantwoord is. Men mag van de werkloze niet verwachten dat hij snel een baan vindt die niet (meer) bestaat.

¹⁹ Merk op dat de EU tijdens de Raad van 19 mei 2020 een instrument voor tijdelijke steun heeft ingevoerd om het risico op werkloosheid in noodsituaties te beperken (het zogenaamde SURE-instrument). Dit biedt de Europese Commissie de mogelijkheid om leningen te verstrekken aan de lidstaten die erom verzoeken om hen te helpen om de uitgaven te dragen die worden veroorzaakt door hun ‘nationale regelingen voor werktijdverkorting of soortgelijke maatregelen’.

6.3 Naar een meer inclusieve samenleving

Het is zeer plausibel dat er nieuwe vormen van stigmatisering en discriminatie zullen opduiken ten opzichte van vermeende dragers of verspreiders van virussen (en in een latere fase voor de niet-geïmmuniseerde personen) - zeker als hun status bekend raakt. Er zouden ook spanningen kunnen ontstaan tussen personen die de preventiemaatregelen steunen en naleven (zoals het gebruik van tracersapps op de smartphone of het dragen van mondmaskers wanneer dat wordt verplicht) en anderen die dat weigeren te doen omdat ze niet geloven in de maatregel of omdat ze de maatregel onrechtvaardig vinden. Globaal gesteld is waakzaamheid geboden met betrekking tot het verhoogde risico op discriminatie en spanningen. Zoiets vereist gelijktijdig een repressieve aanpak van discriminatie en een curatieve aandacht voor de grotere uitdagingen op het vlak van stress en mentale gezondheid.

Het is daarom belangrijk om vanaf het begin de ongelijkheden te beperken die in tijden van crisis nog worden geaccentueerd - en dan meer bepaald door de toepassing van de volgende maatregelen:

- Beleid opstellen ter bestrijding van bestaande ongelijkheden die door de crisis worden versterkt, met een bijzondere aandacht voor de 'vergeten' slachtoffers van de migratiecrisis, mensen met een handicap, de culturele wereld en de duizenden daklozen die niet eens over de basisbescherming beschikken op het vlak van de gezondheid, medische zorg of de mogeli-

jkheden om in lockdown te gaan. Tijdens de crisis werd hun risico op ziekenhuisopname tot drie keer [4] hoger ingeschat dan bij de bevolking die wel over een woning beschikt. Andere risicogroepen zijn gevangenen, die in de gevangenissen op elkaar gepropt zitten, de overbevolking tijdens de pandemie ervaren en ook de 'operationele afwijkingen' van hun rechten in verband met het contact met hun naasten en hun advocaten ondergaan. De levensomstandigheden van beide bevolkingstypes toont aan dat zij tijdens crisisperioden bijzondere aandacht verdienen en dat financiële maatregelen niet volstaan om hun levensomstandigheden en de naleving van hun mensenrechten te verbeteren.

- De strijd tegen discriminatie op de arbeidsmarkt moet nog worden opgedreven, ook met betrekking tot de discriminatie op basis van de maatschappelijke afkomst of het socio-economische statuut. Dat is ook de reden van bestaan van de instrumenten voor de bescherming van de mensenrechten: het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten bv. verbiedt elke discriminatie met betrekking tot de economische, sociale en culturele rechten, met inbegrip van het recht op werk, gebaseerd op de "nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status". Overigens heeft het telewerk in heel wat gezinnen de ongelijke verdeling van de huishoudelijke taken tussen de geslachten nog meer op scherp gesteld. Er dient dan ook bijzondere aandacht te worden besteed aan die dimensie, aangezien vrouwen vaker het

slachtoffer worden van armoede en vaker worden blootgesteld aan huishoudelijk geweld tijdens een lockdown.

- Automatisch de (onbekende) hulp begeleiden, proactief controleren en/of automatisch toekennen aan de meest marginale bevolkingsgroepen die er kunnen van profiteren. Hulp door de regering is slechts nuttig wanneer alle beoogde personen zich ook bewust zijn van de mogelijkheden op dat vlak. De kwetsbaarste bevolkingsgroepen blijken echter vaak niet op de hoogte te zijn van de hulpmechanismen (de zogenaamde 'non-take-up van rechten'), waardoor hun omstandigheden nog verergeren²⁰.
- De Franse benadering van de 'zones zonder langdurige werkloosheid' ('territoires zéro chômeurs de longue durée' of TZCLD) testen. De uitbreiding van de bepalingen van het type 'zones zonder langdurige werkloosheid', waarbij banen worden gefinancierd die niet solvabel zijn, maar die de samenleving wel zware rechtstreekse en onrechtstreekse kosten in verband met werkloosheid besparen. Het TZCLD-principe wordt in Frankrijk al sinds 2017 in 10 dorpen uitgetest en werd na een unanieme goedkeuring in de Franse Assemblée nationale op 16 september 2020 uitgebreid tot 50 extra dorpen. Het systeem streeft ernaar om langdurige werkloosheid te elimineren op basis van de ambities en de competenties van langdurig werklozen, door banen te creëren die op plaatselijk niveau ontbreken en door voor dit doelpubliek aantrekkelijke arbeidsomstandigheden te voorzien²¹. Deze aanpak zou

kunnen worden gecombineerd met knelpuntberoepen, essentiële beroepen in crisisperioden en beroepen in verband met de transitie.

²⁰ In verband met de thematiek van de 'non-take-up van sociale steun' verwijzen we naar de werken van de werkgroep 'Non take up' van de Programmatorische Federale Overheidsdienst (PFO) Maatschappelijke Integratie.

²¹ Fontaine, M. Rennoir, M. en Tojerow, I. (2020), Étude des conditions budgétaires

liées à la mise en place d'un dispositif 'Territoire Zéro Chômeur de longue durée' (TZCLD) en Région de Bruxelles-Capitale, DULBEA, ULB.

Federaal Instituut Duurzame Ontwikkeling

Hertogstraat 4, 1000 Brussel
Tel: 02/501.04.62
Website: www.fido.belgium.be

Verantwoordelijke uitgever : Dieter Vander Beke, directeur a.i.,
Federaal Instituut Duurzame Ontwikkeling
Hertogstraat 4 | 1000 Brussel | Tel: 02/501.04.62

Numéro du dépôt légal: D/2020/11945/4